

Волинець Ю. О.,

викладач кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка

ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ ТА ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ДНЗ У ПРОЦЕСІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто проблему формування цінностей та толерантності у майбутніх вихователів ДНЗ у процесі дослідницької діяльності; здійснено аналіз функцій цінностей майбутнього педагога.

Ключові слова: цінності, функції цінностей, толерантність, дослідницька діяльність.

Постановка проблеми. Формування цінностей і толерантності у майбутніх вихователів ДНЗ у процесі дослідницької діяльності є процесом досить складним і тривалим, зумовленим багатьма чинниками, пов'язаними з різними сферами життєдіяльності педагога, його потребами та інтересами. Вищий навчальний заклад сприяє духовному становленню особистості майбутнього педагога ДНЗ.

Виховний процес у своєму історичному розвитку завжди певним чином був пов'язаний з тією філософською проблематикою, яка «осмислювала на відповідному світоглядному рівні ставлення людини до світу, сутність культури, вихідні цінності буття людини у світі, співвідношення її свободи і відповідальності, форми й типи людської ментальності» [1, 5]. Людина в усі часи намагалася пізнати саму себе, таємниці свого життя, тому в процесі дослідницької діяльності проблема розкриття функцій цінностей майбутнього вихователя ДНЗ набула особливої актуальності й гостроти.

Сучасний вихователь дітей дошкільного віку повинен мати високу ерудицію, глибоку науково-теоретичну підготовку, досвід власної дослідницької діяльності, володіти методикою та методологією виховної роботи, методами наукових досліджень.

Науковим основам підготовки педагога і формуванню його особистості присвячені дослідження Ю. Бабанського (дидактична підготовка), С. Єлканова (професійне самовиховання), Н. Кузьміної, О. Мороза, Л. Спіріна (професійна діяльність), Н. Амеліної, А. Момота, Н. Яковлевої (науково-дослідницька та навчально-дослідницька діяльність).

Проблема пізнавальної діяльності та професійної підготовки педагога до дослідницької діяльності розглядалася у працях О. Абдулліної, В. Бондаря, Л. Виготського, П. Гальперіна, І. Зязюна, А. Ліненко, С. Мартиненко, Л. Пуховської, О. Савченко, С. Сисієвої, Г. Тарасенко, Л. Хомич, Л. Хоружої, П. Щербаня, І. Шапошнікової та ін., тема підготовки до дослідницької діяльності вихователів ДНЗ порушується у працях Л. Артемової, А. Богуш, І. Беха, В. Білоусової, О. Гриви, О. Запорожець, Б. Кобзаря, І. Кона, О. Кононко, Г. Майбороди, В. Мухіної, В. Оржеховської, С. Рубінштейна, М. Стельмаховича, О. Сухомлинської, О. Ярмоленко.

Мета статті — розкрити особливості формування цінностей та толерантності у майбутніх вихователів ДНЗ у процесі дослідницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. Для повнішого самопізнання власних потенцій, особистісних якостей людини має включатися в ситуації, які вимагають серйозних зусиль, подолати саму себе, надати своєму життю певного смислу. Актуальність обраної теми зумовлена реформуванням вищої освіти, потребами сучасного суспільства у високопрофесійних і компетентних фахівцях, зокрема в галузі дошкільної освіти. Важливо враховувати, що в сучасних умовах посилюється відкритість системи цінностей особистості шляхом отримання нової інформації, нових ідей і рішень. Як зазначено у філософському словнику, «цінність — це універсальна категорія, що дає змогу виправдати і зрозуміти, наповнити новими смислами життя людини» [6, 651]. Все це вказує на актуалізацію кола теоретичних проблем, пов'язаних із вивченням системи цінностей, тому що від спрямованої освіти залежить характер і світогляд наступних поколінь людей. В «Енциклопедії освіти» поняття «цінності» розглядається як «властивість буття, які створює людина або які мають певне ставлення до неї. У теорії цінностей категорія цінностей виступає як залежна від історичного розвитку, соціальних умов, суспільних відносин, діалектики абсолютного й відносного, об'єктивного й суб'єктивного» [2, 992].

Важливе значення проблема формування цінностей має для розвитку України в умовах формування її державності, атмосфері руйнування колишніх пріоритетів у політиці, економіці, особливо в духовному житті нації. Отже, потрібно віднайти чіткі методологічні підстави до формування нової духовності народу, гуманістичних засад образу України у XXI ст.

У дослідженнях І. Беха зазначено, що «цілі й наміри духовно зрілої особистості вкорінені в системі індивідуальних цінностей, завдяки чому вони виконують функцію організації її життєдіяльності. І що важливо, така особистість активно використовує їх для вирішення не побутових, а насамперед смисложиттєвих проблем, які полягають для кожної людини в системі «вічних питань» людського існування. Ієрархія особистісних цінностей і смислів, з одного боку, не дає особистості розчинитися в емпіричному бутті, втратити дійсні сутнісні потенції, оскільки розвинені особистісні цінності становлять основу внутрішнього світу особистості, будучи виразником стабільного, інваріантного, з другого — дає можливість існувати і діяти вільно, тобто свідомо, цілеспрямовано» [1, 23].

Поняття «толерантність» (від *латин.* *tolerans* — терплячий) — терпимість до чужих думок і вірувань [4]. В «Енциклопедії освіти» цей термін розглядається як «особистісна якість, ознака гуманної людини; один із принципів гуманістичного виховання» [2, 912]. Творчий підхід до використання принципу толерантності у вихованні є запорукою ефективності всього процесу виховання і створює сприятливі умови для подальшої адаптації особистості в інших сферах соціальних відносин.

З урахуванням зазначеного діяльність вихователя ДНЗ з позиції толерантності має три аспекти: особистість вихователя, якому притаманні толерантні якості; прояв толерантності у професійній діяльності; реалізація принципів толерантності у педагогічному спілкуванні. Толерантний педагог усвідомлює, що його сприймають як взірць, опановує і використовує відповідні навички для розвитку діалогу і мирного вирішення конфліктів; заохочує творчі підходи до вирішення проблем; забезпечує умови для спільної конструктивної активності учасників освітнього процесу і для особистісних досягнень, не підтримує агресивну поведінку або загострене суперництво; сприяє залученню вихованців і батьків до прийняття рішень і розроблення програм спільної діяльності тощо. Вища педагогічна школа покликана підготувати професійні педагогічні кадри, здатні забезпечити всебічний розвиток особистості, впровадити систему цінностей та толерантності в освіту.

Цінності в житті майбутнього вихователя ДНЗ виступають соціально-значимими орієнтирами його діяльності, вони є чимось більш високим, ніж звичайна зацікавленість людини, тому що саме через культурні цінності педагог задовольняє потреби, і саме існування цінностей відрізняє людину від тварини. Цінності та толерантність педагога становлять фундамент його культури, а предметним полем формування цінностей та толерантності є культура. Ці категорії невіддільні одна від одної.

Суспільні цінності формуються поступово, через відбір певних видів поведінки і досвіду людей. З часом ці прийоми побуту закріплюються, схематизуються в таких нормативних утвореннях, як традиції, обряди, звичаї, ритуали. В них кодуються еталони суспільно схваленої поведінки людей. У подальшому ціннісні взірці транслюються, зберігаються і передаються через соціальні інститути: установи освіти, виховання, масової інформації, релігії, політики, права тощо. Підсумком і метою тривалого прищеплювання ціннісних якостей є формування людської психології, ментальності, способу життя членів у потрібному, характерному для даного типу суспільства напрямі. Цінності допомагають людям будувати соціально привабливий світ можливої дійсності, підносячи їх над буденністю.

Становлення особистості передбачає її проектування, але не на основі загального для всіх людей шаблону, а відповідно до індивідуального для кожної молодої людини проекту, який враховує її фізіологічні й психологічні особливості. Самопрограмування — важливий спосіб організації людиною свого життя. М. Кириловою, Л. Сохань розроблено й охарактеризовано поняття «життєва програма особистості», а також пов'язані з ним поняття життєвих планів і життєвих цілей. Життєва програма розкриває установку особистості на обраний нею тип соціальної поведінки, ступінь активності й творчості в діяльності, а також орієнтацію на стиль життя, тобто «спосіб діяльності на основі реалізації внутрішніх спонукань, власного розуміння обов'язку, відповідальності у процесі досягнення життєвих цілей і реалізації обраного життєвого шляху» [5, 277].

Цінності відіграють важливу роль у житті суспільства. Якщо знання відповідає на запитання «Як діяти?», то цінності дають відповідь на запитання «Для чого діяти?», вони є метою діяльності. Знання є лише засобом здійснення цінностей. Ціннісна орієнтація є засобом залучення майбутнього вихователя дошкільних навчальних закладів до загального, пов'язаним з формуванням дослідницьких умінь, прихильностей до певних ідеалів, професійної мотивації, озброєння певними знаннями, вміннями, навичками організації дослідницького пошуку. Майбутні вихователі ДНЗ мають уявляти свої головні цілі та цінності, бути толерантними. У підлітковому та юнацькому віці постає питання про вибір майбутньої професії, життєву перспективу, майбутнє самовизначення. Юнацький вік — вік мрій і планів щодо свого життєвого призначення; це найскладніший період у житті кожної людини: правильно обрати свій шлях, не помилитися і реалізуватися як особистість. Професійна діяльність є важливою стороною життєдіяльності особистості.

Як показав аналіз анкетування «Яким має бути вихователем?», проведеного серед студентів IV курсу — майбутніх вихователів ДНЗ (ОКР «бакалавр»), метою професійної діяльності, на думку респондентів, є допомога дитині в її особистісному становленні, а основні цінності і риси, які притаманні вихователю, — це любов до дітей, комунікативність, емпатія, толерантність. На жаль, на питання «Як ви розумієте поняття „толерантність“, „толерантний вихователем“?», ми не отримали чіткої відповіді. Але варто зазначити, що всі студенти зауважили, що вихователем — це особистість, яка має високі моральні якості, відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи. Особистісними якостями педагога, на їхню думку, були: терплячість, чутливість до іншої людини, гуманність у помислах і діях, педагогічний такт.

Функціями цінностей майбутнього вихователя ДНЗ у процесі дослідницької діяльності є:

- *функція конституювання сенсу обраної професії.* З'ясовуючи, що є добро, прекрасне, істина, справедливність тощо, цінності конституують сенс обраної професії, утворюють її духовну основу. Молода людина не завжди свідомо формує свій духовний стрижень. Як правило, вона конститується під впливом притаманних певному суспільству релігійних і традиційних цінностей. І чим розвиненіша людина як особистість, тим чіткіше і болючіше постають перед нею проблеми сенсу життя — діяльності, якій вона себе присвячує, якій служить (служіння улюбленій справі, професії тощо). Діяльність тоді є сенсом життя, ко-

ли людина не є додатком до неї, а почуває себе вільною особою, яка стверджується через діяльність, розширює сферу своєї самореалізації;

• *орієнтаційна функція*. У житті майбутнього педагога ДНЗ цінності визначають напрями, зразки діяльності. Будучи орієнтирами, вони постають у формі ідеалів – вільно прийнятих зразків поведінки, прообразів досконалих предметів, які орієнтують вихователя на піднесення над буденною реальністю. В ідеалі людина не зникає, вона формує себе, має себе самоціллю, в ідолі вона втрачається, її метою є інший;

• *нормативна функція* є тісно поєднаною з орієнтаційною. Як відомо, цінності не тільки формують ідеали, вони передбачають вибір людини на користь добра, прекрасного, справедливого, стають нормами діяльності людей. Норми – це правила, вимоги, закони поведінки, які виводяться із сенсу цінності. Майбутній вихователь ДНЗ має знати сутність і зміст дослідницької діяльності, її значення у формуванні життєво значущих рис характеру, а саме: активності, допитливості, ініціативності, самостійності, незалежності, критичності, поміркованості, наполегливості, комунікабельності, а також самодіяльності, самоконтролю, самооцінювання, саморозвитку [4].

Висновки. Отже, у процесі дослідницької діяльності майбутній педагог ДНЗ має стати дослідником, навчитися будувати свою роботу з дітьми на основі останніх досягнень педагогічної та психологічної наук, освоїти можливості комп'ютерної техніки і технологій для навчально-виховного процесу. Усі ці навички знадобляться педагогові для створення необхідного освітнього простору кожному вихованцеві, розкриття його особистісного потенціалу шляхом індивідуальної та навчально-пізнавальної творчої діяльності під час занять. Вихователь є педагогом-дослідником, особистим прикладом для майбутнього покоління.

Варто зазначити, що центром формування цінностей та толерантності у майбутнього вихователя ДНЗ у процесі дослідницької діяльності є дитина з її потребами, інтересами, прагненнями, радощами й прикрощами, успіхами й невдачами, зі своїм внутрішнім духовним світом, природним життєвим оптимізмом. Педагог, який формує особистість, має пам'ятати, що вона в процесі виховання має стати творцем свого буття, адже саме виховні цінності є джерелом і запорукою життєтворчої діяльності особистості.

ДЖЕРЕЛА

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех. — Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навч.-метод. видання. — К. : Либідь, 2003. — 344 с.
2. Енциклопедія освіти / [голов. ред. В. Г. Кремень]. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
3. Мартиненко С. М. Формування готовності студентів педагогічного університету до особистісно орієнтованої взаємодії / С. М. Мартиненко // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. «Психологія і педагогіка». — К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2005. — № 2. — С. 180–185.
4. Психологічний словник / [ред. В. І. Войтко]. — К. : Вища шк., 1982. — 216 с.
5. Причепій Є. М. Філософія / Є. М. Причепій, А. М. Черній, Л. А. Чекаль. — К. : Академвидав, 2008. — 592 с. — (Альма-матер).
6. Філософський словник соціальних термінів / [ред.-упоряд. В. П. Андрущенко та ін.]. — 3-тє вид., оновл. — К.—Х. : 2005. — 672 с.

В статье рассмотрена проблема формирования ценностей и толерантности у будущих воспитателей ДУЗ в процессе исследовательской деятельности; осуществлен анализ функций ценностей будущего педагога.

Ключевые слова: ценности, функции ценностей, толерантность, исследовательская деятельность.

The article considers the problem of the formation of values and tolerance among future teachers in the preschool research activities carried out an analysis of the value of the future teacher.

Key words: values, functions, values, tolerance, research activities.